

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) [www. economy.nayka.com. ua](http://www.economy.nayka.com.ua) | № 12, 2019 | 27.12.2019 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.12.72](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.12.72)

УДК 378.014.5:378.015.6

*О. І. Сахненко,
старший викладач кафедри менеджменту та військового господарства,
Національна академія Національної гвардії України, м. Харків
ORCID: 0000-0002-5168-0064*

ОСВІТА В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМ КАПІТАЛОМ: ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

*О. І. Sakhnenko
Senior Lecturer at the Department of Management and Military Economy,
National Academy of the National Guard of Ukraine, Kharkiv*

EDUCATION IN HUMAN CAPITAL MANAGEMENT SYSTEM: FINANCIAL AND ECONOMIC ASPECT

Досліджено сучасний стан фінансування освіти в Україні. Враховуючи індивідуальну і суспільну корисність освіти, держава несе відповідальність за створення умов її розвитку і є основним інвестором у цій сфері. Встановлено зростання абсолютного обсягу ресурсів, спрямованих в освітню сферу, зокрема коштів державного і місцевих бюджетів, однак спостерігається скорочення відносного значення цього показника щодо ВВП та недотримання мінімального розміру бюджетного фінансування, встановленого законодавством. У складі джерел фінансування освіти помітну роль відіграють кошти домогосподарств та суб'єктів господарювання, однак існує стійка тенденція до зменшення їх обсягу та скорочення їхніх відносних значень. У структурі видатків бюджету на освіту найбільше коштів передбачено на фінансування загальної середньої та вищої освіти, простежується скорочення відносного значення кожної складової, окрім дошкільної освіти, пріоритет якої в останні роки визнано на найвищому державному рівні. Встановлено зростання обсягу витрат на одного учня/студента, який все ще залишається в п'ять разів менший від аналогічного показника розвинутих країн, та одночасне скорочення кількості тих, хто навчається, що свідчить про зниження ефективності витрачених ресурсів. Доведено, що фінансування закладів освіти в Україні передбачає мінімальне забезпечення поточних видатків установ, що дозволяє підтримати наявні умови навчання та усуває можливості суттєвого оновлення їх матеріально-технічної бази. Для вирішення виявлених проблем фінансування освіти визначено необхідність нарощення частки інвестицій бізнес структур у сферу освіти, відновлення практики відомчого фінансування закладів освіти та стимулювання роботодавців у підготовці фахівців за власні кошти, які слугуватимуть додатковими інвестиційними ресурсами як для навчальних закладів зокрема, так і розвитку освітньої галузі загалом.

The article reflects the importance of the influence of state regulation of investments in human capital on the formation of the knowledge economy, substantiates the main directions of state policy in the sphere of the knowledge economy.

The analysis of researches and publications of leading economists on the development of human capital, the need to invest in it all business entities, the constant support of the state.

The authors noted that the role of innovative technologies has grown qualitatively over the past decade, and therefore the need to expand the range of opportunities and deep structuring of the science-intensive component of the nation's potential has become one of the main requirements in the formation of the state economy. Science and education are not only the determining factors of its effective development, but also a guarantee of the intelligibility and education of society as a whole. The authors drew attention to the fact that today the role of the state in the formation of human capital is quite high. The state applies both compulsory and incentive measures in this area. Compulsory education is compulsory for all in the volume of secondary school, mandatory medical preventive measures. However, the main measures are incentives. The government has two active methods that are used to change the size of private investment in a person, made automatically through the market. They can affect the incomes of those who work, and can also regulate the price of acquiring human capital.

The criteria and indicators for assessing the effectiveness of investment in human capital are singled out: maximization of the difference between profit and costs; payback period of investments; net present value; cost-benefit ratio; the ratio of the marginal revenue difference to the marginal cost difference; annual net income; internal rate of return. Measures have been proposed to create the necessary conditions for increasing investment in human development and human capital formation. The conclusion is drawn that in order to achieve the goal of the country's transition to an innovative development path, it is necessary to achieve an increase in the innovative activity of the national industry, to adapt the research complex to the conditions of the market economy, and to strengthen the interaction of the public and private sectors. The solution of these problems depends on the development of effective scientific, technical, innovation and industrial policies.

Ключові слова: *фінансування освіти; інвестиції в освіту; держава; видатки бюджету; джерела фінансування.*

Keywords: *financing of education; investments in education; state; budget expenditures.*

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві освіта і, зокрема, вища освіта, перетворилася у визначальний чинник динамічного соціально-економічного розвитку країни. Водночас, її висока якість можлива тільки за умови формування у державі ефективних інститутів її функціонування та управління нею. Механізм функціонування освіти, у тому числі й вищої, розвивається і трансформується в нових умовах глобалізації й демократії.

Система вищої освіти України також знаходиться у процесі постійного реформування, що зумовлено трансформаційними змінами у суспільстві та необхідністю відповідати вимогам становлення економіки знань. Вища освіта стає дуже важливим суспільним інститутом, тому нових підходів потребує вся система управління нею. З одного боку, необхідно теоретично обґрунтувати сутність, функції, роль вищої освіти як інституту в сучасній економіці та суспільстві, з іншого – удосконалити механізм управління вищою освітою. Система державного управління має базуватися на механізмах і стимулах, що впливатимуть на заклади вищої освіти, спонукаючи їх підвищувати якість освітніх послуг, відчувати відповідальність за результати своєї діяльності, формувати людський капітал, потрібний для становлення економіки знань.

В умовах ринкової економіки в Україні питання функціонування, фінансування та розвитку вищої освіти відносяться до пріоритетних напрямків соціально-економічної політики держави, формуючи нову реальність у відносинах сфери освітніх послуг. Знання поступово стають одним із самих затребуваних ресурсів суспільства. При цьому організація системи надання послуг з отримання цих знань потребує капіталовкладень як на короткостроковій, так і довгостроковій засадах. Тому досить актуальною є на цей час проблема залучення інвестицій у цю сферу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Всесвітньовідомі економісти і теоретики менеджменту неодноразово підкреслювали роль знань в економічних процесах, серед них: А. Маршалл, Й. Шумпетер, Р. Нельсон, С. Вінтер, П. Друкер та ін. Питанням здатності освіти впливати на зайнятість, добробут населення, національний дохід, економічне зростання присвячені роботи А. Сміта, В. Петті, Д. Рікардо, К. Маркса, Дж. Стигліца, Т. Шульца, Р. Беккера, П. Скотта, Л. Туроу та ін. Активне дослідження сфери освіти знайшло

відображення у роботах сучасних авторів: Л. Гриневич, Я. Жаліли, Н. Ковалко, М. Міщенко, О. Пищуліної, Т. Юрочко тощо.

Метою статті є дослідження сучасного стану та виявлення існуючих проблем системи фінансування освіти та напрямів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. В ХХІ столітті світовими лідерами стають країни, які навчилися краще за інші використовувати знання, вміння, компетенції людей, їх здатності до подальшого навчання – усе те, що охоплюється категорією «людський капітал». 11 жовтня 2018 р. у Сінгапурі МВФ та Світовий банк презентували новий Індекс людського капіталу. Згідно з цим Індексом, з 157 представлених країн Україна посіла високе 50 місце [1]. Значною мірою це пов'язано із започаткованими реформами систем охорони здоров'я та освіти.

З усіх видів інвестицій в людський капітал (а це витрати на освіту, включаючи загальну і спеціальну, формальну та неформальну, підготовку за місцем роботи; витрати на охорону здоров'я, що складаються з витрат на профілактику захворювань, медичне обслуговування, дієтичне харчування, поліпшення житлових умов; витрати на мобільність, завдяки яким працівники мігрують з місць з низькою продуктивністю) найбільш важливими є вкладення в освіту та здоров'я. Загальна і спеціальна освіта покращують якість, підвищують рівень і запас знань людини, тим самим збільшують обсяг і якість людського капіталу. Інвестиції ж у вищу освіту сприяють формуванню висококваліфікованих фахівців, праця яких здійснює найбільший вплив на темпи економічного зростання.

У рамках формування суспільства знань питання функціонування і розвитку освіти входять у перелік пріоритетних напрямків соціально-економічної та бюджетної політики країн. У такому суспільстві соціальний та економічний добробут країни визначається наукомісткими технологіями, інноваційною спрямованістю господарювання і рівнем наявного інтелектуального капіталу. Саме освіта, насамперед вища, має величезне значення для економічної могутності й інноваційності розвитку країни. Вища освіта здатна сформувати найважливіші ресурси – фахівців високої кваліфікації з сукупністю спеціалізованих знань та навичок. Це спонукає необхідність дослідження сутності й особливостей здійснення інвестицій у цю сферу.

Освітня діяльність у сучасних умовах фінансується з таких джерел [2]:

- 1) бюджетні асигнування;
- 2) надходження від надання платних освітніх послуг і послуг, супутніх з освітнім процесом (продаж навчальних посібників, надання житла);
- 3) фінансування, отримане від компаній, плата за організацію й проведення програм підвищення кваліфікацій та окремих тренінгів для діючих і майбутніх співробітників; іменні стипендії для студентів, які можуть включати зобов'язання студента працювати в компанії протягом деякого часу після закінчення навчального закладу;
- 4) пожертвування, спонсорська допомога, іменні професорські позиції та інші форми неперворотних інвестицій компаній і приватних осіб в освіту;
- 5) система ваучерів та інших механізмів державної підтримки здобуття платної освіти;
- 6) інші зовнішні джерела фінансування, такі, як: дотації від некомерційних організацій і кредити;
- 7) самофінансування (кошти, отримані від надання непрофільних послуг – видавничих, телекомунікаційних і т.п.);
- 8) освітні кредити.

Інвестиції в освіту повинні мати системний характер на рівні держави, суспільства та самої людини. Залучення грошових та майнових цінностей у сферу освіти повинні відбуватися не тільки за рахунок бюджетних коштів, а й інших суб'єктів (юридичних осіб, меценатів, батьків). Водночас різноманітність джерел фінансування не повинно знімати відповідальність з держави за створення умов розвитку освіти.

Станом на жовтень 2017 р., вартість людського капіталу становила близько 65% у країнах з високими доходами, близько 40% у низькодохідних країнах [3]. На долю жінок припадає менш 40% показника людського капіталу у світі внаслідок більш низького рівня доходів упродовж життя. Забезпечення гендерної рівності може призвести до зростання добробуту за рахунок людського капіталу на 18%.

У 2015 р. Україна посіла 31 позицію [3] серед 124 країн світу за рейтинговою оцінкою розвитку людського капіталу. Лідером серед країн світу стала Фінляндія, що посідає провідні позиції за всіма складовими Індексу.

У 2016 р. за Індексом людського капіталу Україна посіла 26-е місце [4] серед 130 країн світу, покращивши свої позиції за рік на 5 пунктів.

За Індексом глобальної конкурентоспроможності (*The Global Competitiveness Index*) [5], який складається з більш ніж 100 змінних, згрупованих у 12 контрольних показників (серед яких зокрема: «Охорона здоров'я та початкова освіта», «Вища освіта і професійна підготовка», «Ефективність ринку праці» та ін.) у 2016 р. Україна посіла 85-е місце серед 138 країн світу, втративши за рік 6 пунктів (у попередньому рейтингу займала 79 місце). За офіційними даними дослідження, Україна погіршила свої позиції у 7 показниках з 12 основних. Знизилися показники, які характеризують ефективність ринку праці, розвитку фінансового ринку країни, охорону здоров'я та початкову освіту.

Висока позиція України в підсумковому рейтингу 2017 р. (24 місце) скла-лася, перш за все, завдяки високому рівню грамотності та освіченості населення (за підіндексом «освітній потенціал» Україна посідає 5 позицію, перше місце за цим параметром посів Киргизстан), а також мінімальні гендерні розриви та показники

неповної зайнятості. Україна випередила Литву (25 місце), Латвію (28 місце), Францію (26 місце), Польщу (31 місце), Італію (36 місце) та інші країни ЄС. Лідерами світового рейтингу стали Норвегія (1 місце), Фінляндія (2 місце), Швейцарія (3 місце).

Проте, як повідомляється у звіті, позиція України є високою з урахуванням її ВВП за паритетом купівельної спроможності на душу населення (\$7 668), та такі досягнення не відповідають поточній не достатньо високій якості системи освіти (51 місце), навчання та підвищення кваліфікації персоналу, професійно-технічної підготовки фахівців, незначними ресурсами кваліфікованих фахівців для високотехнологічних секторів економіки (середній рівень кваліфікації зайнятості – 99 місце рейтингу). Усе це вказує на необхідність додаткових зусиль у розвиток кадрів.

Головними проблемами на шляху до розвитку людського потенціалу в Україні є рівень зайнятості у високотехнологічних виробництвах, число людей, які здобувають професійно-технічну освіту, і високий рівень безробіття. За цими критеріями Україна отримала найнижчі оцінки.

Хоча Україна залишається серед країн з високим рівнем людського розвитку і покращила деякі показники, наприклад, тривалість часу навчання, Україна покращила позицію у рейтингу 2017 р., порівняно з 2016 р., проте і тепер її місце – одне з найнижчих серед країн регіону та Європи. Так, за 2017 р. ІЛР в Україні становить 0,751. Україна посідає 88-е місце серед 189 країн і територій [6] (табл. 1). І, порівняно з 2012 р., знизилася свій рейтинг на 8 позицій, хоча, порівняно з 1990 р., покращила показники індексу лише на 0,23 бали.

Таблиця 1.
Індекс людського розвитку та його компоненти, Україна, 2017 р.

| Місце | ІЛР | Очікувана тривалість життя при народженні | Очікувані роки навчання | Середні роки навчання | ВВП на душу населення | ВНП на душу населення | ІЛР 2016 р. |
|-------|-------|---|-------------------------|-----------------------|-----------------------|-----------------------|-------------|
| 88 | 0,751 | 72,1 | 15,0 | 11,3 | 8,130 | 24 | 90 |

У міжнародних рейтингах за рівнем вищої освіти Україна посідає досить високі місця (від 40-го до 60-го) за рівнем оцінки роботи системи освіти та освіченості населення. У підсумковому рейтингу «Universitas 21» за 2017 р. Україна посідає 35-е місце (у 2016 р. – 42), при цьому за «ресурсами» значення 66,9, «середовище» – 72,8, «зв'язки» – 36,0, «випуск» – 23,5. Україна також належить до ТОП-10 країн за видатками на вищу освіту у відсотках ВВП. Проте, витрати на одного студента не є великими [7]. За рівнем охоплення вищою освітою Україна посідає 11 позицію. Вищу освіту отримують приблизно 80% людей віком від 20 до 26 років [8].

На сферу освіти Державним бюджетом України у 2017 р. було спрямовано 177,7 млрд. грн. (6% ВВП), що не відповідає обсягам асигнування на освіту, визначеним ст. 78 Закону України «Про освіту», не менше ніж 7% ВВП [9]. Законом також визначено додаткові джерела фінансування освіти: кошти, одержані за навчання, підготовку, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів відповідно до укладених договорів; плата за надання додаткових освітніх послуг; кошти, одержані за науково-дослідні роботи (послуги) та інші роботи, виконані навчальним закладом на замовлення підприємств, установ, організацій та громадян; доходи від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень, підприємств, цехів і господарств, від надання в оренду приміщень, споруд, обладнання; дотації з місцевих бюджетів; дивіденди від цінних паперів.

Держава продовжує розглядати витрати на освіту як елемент соціальної політики, а не інвестиції в людський капітал, що загрожує розвитку країни в майбутньому. Порівнюючи з показниками національної економіки у 2007 р. та 2008 р., в Україні загальні видатки склали (державні та приватні витрати разом з урахуванням офіційних і неофіційних прямих платежів населення): 7,4% ВВП на освіту, у 2009 р. – 8,48%, у 2010 р. – 8,13%, у 2011 р. – 7,2%, у 2012-2013 рр. – по 7,6%. З 2014 р. частка витрат почала знижуватися – 6,9%, у 2015 р. – 6,4%, у 2016 р. цей показник становив 5,6% [1].

З 2014 р. відносний обсяг бюджетних видатків на систему вищої освіти зменшився (у 2017 р. на вищу освіту було виділено 1,6% проти 2,1% ВВП у 2013 р.). Проте навіть через зменшення кількості ЗВО обсяг надходження грошей на «мікрорівні» зменшується критично. Як наслідок, ЗВО не мають нормального бюджетного фінансування, вони прагнуть скоротити витрати, і в першу чергу – на науку, закупівлю підручників, оновлення лабораторної бази. Чимало з них не мають і належного кадрового потенціалу.

Видатки на професійно-технічну освіту в загальному обсязі видатків на освітню галузь у 2010-2015 рр. скоротилися з 6,2% до 5,4%, що негативно позначилося на кількості та якості підготовки робітничих кадрів. За цей період чисельність прийнятих до закладів професійно-технічної освіти зменшилася майже у 2,4 рази – з 270 129 учнів у 2010 р. до 113 000 учнів у 2016 р [1].

Виділимо комплекс критеріїв ефективного реформування та успішного економічного управління розвитком вищої освіти: а) пріоритетне фінансове забезпечення стратегічно важливих для розвитку економіки країни напрямів вищої освіти; б) врахування при визначенні обсягів фінансування ЗВО їх рейтингових показників, що має стимулювати заклади на високий рівень та якість підготовки спеціалістів; г) врахування перспективності окремих спеціальностей відносно інноваційних потреб економіки країни та цілеспрямоване формування їх престижності, що має стимулювати прискорений розвиток наукомістких напрямів вищої освіти; д) раціональне використання бюджетних коштів при фінансуванні освітньої галузі за рахунок запровадження

науково обґрунтованої методики фінансування; е) оптимізацію системи закладів освіти, напрямів підготовки фахівців, встановлення оптимальних норм і нормативів у системі вищої школи; ж) впровадження комплексу економічних показників у систему управління ЗВО: для державних закладів це повинні бути показники ліцензійних умов, для приватних – розмір статутного фонду, вимоги до мінімальної чисельності студентів, мінімального рівня заробітної плати, мінімальних і максимальних меж навчального навантаження професорсько-викладацького складу; з) підтримка інноваційної діяльності ЗВО, створення організаційних та фінансових умов для реалізації перспективних наукових розробок та інновацій у потужних державних ЗВО.

Загальною світовою тенденцією у наш час виступає ускладнення механізму фінансування вищої освіти, конвергенція, зближення, набуття спільних рис між державним і приватним секторами, все більше розширення джерел фінансування, розгалуження процесів виділення фінансових коштів, розпорядження ними та їх використання.

Основним завданням держави у сучасних умовах має бути створення відповідного нормативного й регуляторного середовища, в якому бізнес, громадські організації, будуть зацікавлені у компетентних працівниках, а отже, активніше залучатимуться до фінансування освіти. Кризовий стан економіки, дефіцит державних ресурсів зумовили функціонування освіти в Україні в умовах обмеженості фінансування. У результаті недоотримання фінансових ресурсів, що виділяються державою, недосконалість нормативно-правового забезпечення і механізмів залучення й використання позабюджетних коштів, освіта не отримала необхідного розвитку. В умовах європейської інтеграції України питання поліпшення механізму фінансування освіти, якості надання освітніх послуг є надзвичайно актуальними. Запровадження збільшеного нормативу видатків на утримання бюджетних установ дасть змогу в майбутньому поліпшити умови для всебічного розвитку громадян. Контроль якості освітніх послуг, доцільності й ефективності використання бюджетних коштів мають здійснювати як державні органи контролю, так і громадяни.

В Україні виділення фінансових коштів ЗВО здійснюється на основі поданої бюджетної пропозиції, яка багаторазово корегується Міністерством освіти і науки. Сума бюджетного фінансування, як правило, базується на рівні показників минулого року і практично не передбачає видатків розвитку. Нагальною необхідністю стає вдосконалення нормативного методу фінансування освіти, що передбачає, по-перше, визначення науково-обґрунтованого рівня нормативу фінансування, який виконує функцію гарантування державою мінімально можливого (або середнього) обсягу фінансових ресурсів, необхідних для того, щоб ЗВО міг виконати ліцензійні вимоги. По-друге, необхідно надати цим нормативам стимулюючого характеру, щоб націлити навчальні заклади на певні кількісні та якісні результати (прогресивні орієнтири), посилити їх відповідальність.

Застосування державою методів економічного регулювання потоків бюджетного фінансування вищої освіти (персоніфіковане фінансування, поворотне субсидування, надання грантів і кредитування) дозволяє ринковими засобами змінити пріоритети ЗВО на задоволення інтересів замовників освітніх послуг – особи, держави та роботодавців.

Дослідження процесів формування людського капіталу в контексті концепції людського розвитку приводить до висновку, що вдосконалення якостей людей, яке досягається передусім освітою та професійною підготовкою, стає запорукою і змістом всього суспільного (в тому числі економічного) прогресу. У зв'язку з цим освіта та професійна підготовка повинні посісти провідне місце в системі суспільних пріоритетів. Саме ці сфери створюють умови накопичення і розвитку сукупного людського капіталу, який не просто є джерелом економічних можливостей, але й характеризує дієздатність економіки на всіх рівнях. Крім того, держава через систему освіти та професійної підготовки сприяє забезпеченню вищого рівня людського розвитку та соціальних гарантій особи, що знов-таки сприяє економічному зростанню.

Висновки. Таким чином, для інноваційного розвитку економіки України необхідно збільшити інвестиції в освіту, професійну перепідготовку, медицину (оскільки вони є ключовими щодо формування та відтворення людського капіталу, користь від яких отримує і держава, і підприємство, й індивід), наукові дослідження, впроваджувати досягнення науково-технічного прогресу, поліпшити умови праці та відпочинку працівників, збільшити матеріальну зацікавленість у результатах праці, підвищити соціальну захищеність населення, поліпшити якість життя, збільшити рівень зайнятості, здійснювати ефективну міграційну політику, подолати демографічну кризу тощо.

На сьогоднішній день в Україні існує величезний людський, науковий, ресурсний потенціал, але потрібно створити усі необхідні умови для інвестування людського капіталу, що в майбутньому призведе до інноваційного розвитку економіки держави.

Література.

1. Пищуліна О., Юрочко Т., Міщенко М., Жаліло Я. Розвиток людського капіталу: на шляху до якісних реформ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018>.
2. Ковалко Н. Моделі фінансування освіти: яка є дійсно нашою? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/society/modeli-finansuvannya-osviti-yaka-e-dijsno-nashoyu.htm>.
3. Countries commit to strong action on human capital to drive economic growth. – The World Bank, October 20, 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2017/10/20/countries-commit-to-strong-action-on-human-capital-to-drive-economic-growth>.

4. Human Capital Report 2016. – World Economic Forum. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reports.weforum.org/human-capital-report-2016/rankings>.
5. The Global Competitiveness Report 2016-2017. – World Economic Forum. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www3.weforum.org/docs>.
6. Human Development Indices and Indicators 2018 Statistical Update. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018>.
7. Ranking of national higher education systems 2017. – U 21. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.universitas21.com/article/projects/?parentID=152>.
8. The Global Human Capital Report 2017. – World Economic Forum. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.insidehighered.com/sites/default/server_files.
9. Фінансування освіти у 2017 році зросло, – Гриневич Л. М. – 112.ua, 17 березня 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.112.ua/ekonomika/finansuvannia-osvity-u-2017-rotsi-zroslo-hrynevych-378370.html>.

References.

1. Pyschulina, O. Yurochko, T. Mischenko, M. and Zhalilo, Ya. (2018), “Human capital development: Towards quality reforms”, [Online], available at: <http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018> (Accessed 10 Nov 2019).
2. Kovalko, N. (2018), “Educational Financing Models: Which is Ours?”, [Online], available at: <https://www.obozrevatel.com/society/modeli-finansuvannya-osviti-yaka-e-dijsno-nashoyu.htm> (Accessed 10 Nov 2019).
3. The World Bank (2017), “Countries commit to strong action on human capital to drive economic growth”, available at: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2017/10/20/countries-commit-to-strong-action-on-human-capital-to-drive-economic-growth> (Accessed 10 Nov 2019).
4. World Economic Forum (2016), “Human Capital Report 2016”, available at: <http://reports.weforum.org/human-capital-report-2016/rankings> (Accessed 10 Nov 2019).
5. World Economic Forum (2017), “The Global Competitiveness Report 2016-2017”, available at: <http://www3.weforum.org/docs> (Accessed 10 Nov 2019).
6. Human Development Report (2018), “Human Development Indices and Indicators 2018 Statistical Update”, available at: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018> (Accessed 10 Nov 2019).
7. Universitas 21 (2017), “Ranking of national higher education systems 2017”, available at: <http://www.universitas21.com/article/projects/?parentID=152> (Accessed 10 Nov 2019).
8. World Economic Forum (2017), “The Global Human Capital Report 2017”, available at: https://www.insidehighered.com/sites/default/server_files (Accessed 10 Nov 2019).
9. Hrynevych, L. (2017) “The financing of education in 2017 has increased”, available at: <https://ua.112.ua/ekonomika/finansuvannia-osvity-u-2017-rotsi-zroslo-hrynevych-378370.html> (Accessed 10 Nov 2019).

Стаття надійшла до редакції 25.11.2019 р.